

Krémer Balázs

BEVEZETÉS A SZOCIÁLISPOLITIKÁBA

TARTALOM

BEVEZETÉS – A BEVEZETÉS...-HEZ	15
I. A SZOCIÁLPOLITIKA EREDETEI ÉS KERETEI – A TÁRSADALMI PROBLÉMÁK „MEGKÖZELÍTÉSE”	19
A szociálpolitika – a modern kor és a racionális gondolkodás hagyománya és produktuma	19
Emberi problémák – megoldások, pótmegoldások, álmegoldások	20
Társadalmi problémák – megoldások, pótmegoldások, álmegoldások	22
A racionális gondolkodás és problémamegoldás hagyománya	26
Szekularizálódás és racionalitás – e világi lét, e világi döntések és e világi felelősségek	29
A modern gazdasági gondolkodás és hagyomány kialakulása	32
A modern, kapitalista gazdaság, társadalom és a modern állam	36
A kapitalizmus társadalma	38
A modern államiság eredetei	40
Milyen is? Milyennek is tételezzük fel?	43
Milyen is az ember?	43
Az érdekeken kívül és túl: ösztön, erkölcs, morál	45
Milyen is az ember mint „társas lény”?	47
Milyen is a társadalom?	53
Milyenek a társadalmi egyenlőtlenségek? Milyen a társadalmi struktúra?	56
Osztály, réteg, rétegződés	56
Rend, megbecsültség, státus, kaszt, kultúra	58
Hatalom	59
Politikai hatalom	61
Munka	63
A legfontosabb társadalmi meghatározottság: mi is az, hogy munka?	63

Egyenlőtlenségek és hátrányok a munkaerő-piacokon	64
Szakszervezetek, munkaadói szervezetek, társadalmi partnerség és korporáció	66
Nemzet és etnicitás, etnikai kisebbségek	68
Család, együttélés, gyermek	73
Települési hátrányok	75
Társadalmi nem – „gender”	77
Egészség, betegség, fogyatékoság	81
Egyéb egyenlőtlenségi dimenziók	83
Az egyenlőtlenségek nyelve – a politikai korrektség	84
Mitől és hogyan működik a társadalom?	85
Milyen is a modern állam?	89
Jogállam – a törvények hatalma	90
Képviselési demokrácia	90
Politikai pártok	90
Alkotmányos és emberi jogok, szabadságjogok és emberi méltóság	91
A hatalmi ágak megosztása	91
Elkönyvelhetőség, elszámoltathatóság-ellenőrizhetőség, átláthatóság – nyilvánosság és civil kontroll	91
Milyenek a pártok és a politikai ideológiák?	93
Marxizmus, kommunizmus	94
Szocializmus, szociáldemokrácia	95
Liberalizmus, liberális individualizmus	96
Konzervativizmus	97
Fasizmus, nácizmus	98
Egyéb ideológiák	99
Milyenek a gazdasági, társadalmi, politikai változások?	101
Fejlődés és/vagy rendszer- és paradigmaváltás	103
A modern világ és a szociálpolitika	105
Milyen a társadalmi-állami segítségnyújtás?	105
A szociális kérdés állami feladattá válása – a szociálpolitika intézményesülése, a jóléti államok kialakulása	107
A modern világ konfliktusai és a társadalmi rendszerek működőképessége – mire válasz a szociálpolitika?	110
II. SZOCIÁLPOLITIKAI ALAPFOGALMAK	115
Szociálpolitika – a szó jelentése	115
Szociálpolitika – amivel foglalkozik	116
Jólét	117
Miért kellene jóléti rendszerek? Érvek a szociálpolitika mellett	118

Miért túl sok olykor a jólét? Érvek a szociálpolitika ellen	119
Mire való a szociálpolitika? Milyen meggyőződések uralják a szociálpolitikát?	120
Meghatározó eszmények a követendő módszerről: univerzalitás és szelektivitás	122
Az „Európai szociális modell” és a jóléti berendezkedések, rezsimek	123
A jólét gazdasági alapjai	126
A gazdaság állami befolyásolása	126
A jóléti politikák és a gazdasági teljesítmény	128
A jóléti rendszerek válságai	129
Az állam és a jóléti állam	131
Mi mindent tehetnek az államok, a kormányok a jólét érdekében?	132
A jóléti államok összehasonlítása	134
Országok jóléti rendszerei, címszavakban	136
USA	136
Egyesült Királyság	137
Németország	138
Franciaország	139
Skandináv államok	140
És Magyarország?	141
A félperiféria	141
A boldog békeidők – és a társadalombiztosítás	141
A parasztkérdés – falu, vidék, paraszt és föld	142
A sztálinizmus, az „ötvenes évek”	145
1956 és a kádári konszolidáció	148
Rendszerváltás és önálló szociálpolitikai ágazat kialakulása	151
Milyen is a magyar rendszer? Leginkább „németes”...	153
Célok és értékek a szociálpolitikában	155
Egyéni és társadalmi jólét	155
Piaci kudarcok korrekciója	156
Civil társadalom és szolidaritás	157
Jogok	158
Igazságosság	160
Szabadság	161
Demokrácia	163
A társadalmi egyenlőtlenségeket, hátrányokat csökkentő politikák, szociálpolitikák	165
Társadalmi egyenlőtlenség	165
Kinek a hátránya? Mik közötti egyenlőtlenség?	167

Újraelosztás, jóléti redisztribúció	169
Az újraelosztás csatornái	172
Hogyan lehet egyenlőbbé tenni az elosztás egyenlőtlenségeit?	173
A jólét szereplői és a jóléti források elköltésének csatornái	176
A jóléti ellátások szereplői (ellátók, szolgáltatók) –	
előnyök és hátrányok	177
Közintézmények	177
Profitérdekeltségű vállalkozások, piaci szereplők	178
Kölcsönös szolidáris segítségek, kockázatközösségek,	
önkéntes biztosítások	179
Társadalombiztosítás	180
Nonprofit, civil szervezeti szektor	181
Informális szektor	182
Ki és miképp fizet a szolgáltatóknak, az ellátóknak? – A jóléti	
ellátások finanszírozásáról	185
Közfinanszírozási formák	185
Magánfinanszírozási formák	188
Folyamatos működés és egyszeri fejlesztés finanszírozása	
közötti különbség	189
A jóléti kormányzás és adminisztráció	190
A közszolgálatok szerkezete – a szervezés és a problémakezelés	
szintjei	190
Szociális ellátások és szolgáltatások menedzselési	
magatartásformái	192
A közigazgatás funkciói és szerkezete – decentralizáció	193
Tervezés, követés, értékelés	195
A jóléti ellátások megszervezése	198
Célzás – elvek és módszerek	198
A jogosultságok, mértékek és arányok kalibrálása	199
Az elbírálás, a jogosultság megállapítása	201
Az ügyfelek hatalommal és méltósággal való felruházása,	
a fogyasztók kiszolgáltatottságának csökkentése	203
Jóléti szükséglet, igény – speciális jóléti szükségletekkel,	
igényekkel jellemezhető célcsoportok	206
Szükséglet és igény	206
Szegénység	208
Abszolút szegénységi küszöbök	209
Relatív szegénységi küszöbök	210
Szubjektív szegénységi küszöbök	211
A szegénység mérése	212
Mit is mérünk, ha a szegénységet mérjük?	214

A szegénység okai	217
Devianciaelméletek és patológiai teóriák	218
Strukturális, társadalmi és hatalmi elméletek	218
A politikai dilemma: a szegények segítése vagy a szegénység csökkentése?	219
Munkanélküliség, munka nélküliség, inaktivitás	222
Társadalmi kirekesztés	226
Az idősek szükségletei	228
A gyermekek szükségletei	229
Gyermekjólét	231
Gyermekvédelem	233
Népesedéspolitika	234
Sajátos szükségletek – fizikai és értelmi fogyatékoság, mentális „betegségek”, tanulási nehézségek, tartós és krónikus betegségek, megváltozott munkaképesség	236
Normalizáció és integráció	237
Fizikai, érzékszervi és értelmi fogyatékoságok, tanulási nehézségek	239
Társadalmi struktúra, társadalmi csoportok – társadalmi hátrányok és szükségletek	241
A szociálpolitika rendszerei, intézményei, szociálpolitikai és jóléti ellátások	245
Társadalmi jövedelmek, a „társadalmi biztonság”	245
A szociális biztonság érdekében alkalmazott pénzügyi támogatások típusai	247
Társadalombiztosítási jövedelmek	250
Univerzális elven nyújtott támogatások	252
Jövedelemteszt alapján fizetett („rászorultsági”) támogatások, segélyek	255
Szükségletalapú (nem járulékfizetés-alapú) támogatások	256
Diszkrecionális (egyedi elbírálás alapján járó) segélyek	257
Természetbeni támogatások	258
Feltételekhez kötött (kondicionális) támogatások	261
Adókedvezmények	262
Foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi támogatások	265
A munkaerő-piaci keresletek és kínálatok közötti összhang problémái	267
A munkaerő-piaci keresleteket és kínálatokat közelítő eszközök, stratégiák	268
A munkanélküliekítésének elvei	270

Egészség és egészségügy	272
Mi az „egészség”?	272
Az egészség egyenlőtlenségei	273
Egészségügyi szolgáltatások, szolgálatok	274
Lakás- és urbanizációs politika, vidékfejlesztés	277
Lakhatási problémák – lakáshiány	280
A nem megfelelő lakás, hajlék – a hajléktalanság	280
Lakhatás és szegénység	282
Lakáspolitikai, várospolitikai, vidékfejlesztés	284
Oktatáspolitikai és a gyermekek esélyei	286
Oktatási eszmények	288
Oktatási hátrányok	289
Szociális szolgáltatások, személyes segítségnyújtások:	
szociális munka és szociális gondozás	291
Gondozási-ápolási szolgáltatástípusok	292
Szociális munka, szociálpedagógia, közösségi („community based”) szociális munka	293

III. SZOCIÁLPOLITIKA KÖZÉPHALADÓKNAK – A JÓLÉTI ÁLLAMOK SZOCIÁLPOLITIKÁINAK ÁTALAKULÁSA AZ ELMÚLT ÉVTIZEDEKBEN	297
A jólét gazdasági alapjainak átalakulása, a klasszikus jóléti állam válságai	298
Válságok sora a kezdetektől	298
A mindmáig legnagyobb válság: ’68 és az államba vetett bizalom hanyatlása	299
Az olajválságok: recesszió és infláció, a gazdasági alapok megroppanása	301
Kiút a gazdasági válságból: globalizáció és posztindusztriális gazdasági szerkezet	302
A globalizáció	302
Kis kitérő: a jólét globális nézőpontból	304
A globalizáció egyes tényezőinek hatása a munkaerőpiacokra	306
A posztindusztriális korszak	308
A bér munka és a bér munkára épülő társadalmi tagság, integráció válsága – a társadalmi integráció jelentésének átalakulása	311
A jövedelemszerkezet és jövedelmi egyenlőtlenségek átalakulása: kistulajdonosok, kistrésvényesek, önfoglalkoztatók, részjövedelmeket keresők – és a szociális jövedelmekből élők	314

Az átmenet válságai a volt szocialista országokban – így Magyarországon	316
Változások a szociálpolitika célcsoportjaiban és kihívásaiban	320
A szegénység változó szociológiai karaktere	320
Az „új szegények” – és a szegényellenesség „új”, előítéletes megnyilatkozásai –, társadalmi kirekesztés	323
A szegénység és kirekesztettség reprodukciója:	
a gyermekszegénység	326
A szegénység átöröklési ciklusainak megszakítása	329
A szülőkkel való együttműködés a gyerekek előrejutásának támogatásában	330
A gyerekes családok szegénységének csökkentése	330
Az „idősödő társadalom”	332
A „tudásalapú társadalom” és a „digitális szakadék”	337
A jóléti rendszerek válságai – és a rendszerek átalakulásai	341
A „rég” ellátórendszerek „új” ügyfelei	341
A foglalkoztatáspolitikai átrendeződése	343
A munkaerő-piaci keresletösztönző politikák	347
Elvonások és támogatások munkára ösztönző összehangolása (Érje meg dolgozni!)	349
A szociális jövedelmek átrendeződése	353
A nyugdíjrendszer kihívásai: időskori jövedelembiztonság és -fenntarthatóság	355
Az egészségügy funkcióváltása: az életmentéstől a jóléti szolgáltatás felé	362
A „betegségügy”	362
Az egészség – túl az egészségügyön	363
Ki fizessen az egészségügyi szolgáltatásokért?	366
Új egyenlőtlenségek az egészségügyben	370
A jólét finanszírozásának válságai és új trendjei	372
Az állami bevételek összetételének változásai	372
Az ingyenes jóléti ellátások takarékosabb igénybevitelét célzó térítési díj és más szolgáltatásiár-jellegű konstrukciók	374
Növelni a közpénz „értékét”: versenyeztetés és pályázati rendszerek a közfinanszírozásban	378
A „szolgáltatásvásárló” és a „szolgáltatást nyújtó” állami funkciók szétválása	381
A szociális jogok átértelmeződése	383
A hagyományos szociális problémákhoz kapcsolódó szociális jogok természete	383

Optimista feltételezések az átmeneti időtartam alatti „rendbetételekről”, rehabilitációkról – és a munkára való ösztönzésről	385
Szerződéseken nyugvó együttműködések – a polgári jogok eszköztárának térnyerése az államjog, így a szociális jogok területén	389
Az eredményorientáltság, valamint a jogbiztonság és méltányosság konfliktusai	393
A politikai eszmények, értékek változásai	395
A hagyományos értékek (szabadság, egyenlőség) átértelmezése: esélyegyenlőség, egyenlő lehetőségek („equal opportunity”), multikulturalizmus, sokszínűség	395
A civil részvétel és a közvetlen (azaz: nem képviselői) demokrácia kihívásai	401
A civiliségről...	402
A civilséghez kapcsolódó szociálpolitikai tartalmak	403
A civilség szociálpolitikai értékei	405
A civil zavarosról – és a zavarosban halászgató civilekről	407
A privát és civil szervezetek közcélúságáról	408
A közcélok állami monopóliuma	408
1968 – a monopólium legitimitásának vége	409
A posztmodern közcélúság	410
A politikai ideológiák reakciói a jóléti változásokra	411
Neokonzervativizmus és neoliberalizmus	411
Az „újbal” szociáldemokrácia	413
Az egalitáriánus liberalizmus	414
Zöldek, mozgalmi örökösök	415
Új nacionalizmusok és radikalizmusok	416
A jóléért vállalandó felelőségek új megosztása	417
Az „öngondoskodás”	418
Centralizáció és szubszidiaritás	420
Közösségi, civil jóléti felelőségek	424
Vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR – Corporate Social Responsibility)	424
Az állami felelősségvállalás új (redukált) mértékei és formái	426
A szociálpolitikai eszköztár felpuhulása és bővülése	427
Indirekt jóléti kormányzás	430
A szereplők bővülő köre: a jóléti pluralizmus, a „welfare mix”, a „jóléti társadalom”	430
Indirekt kormányzási technikák	431

A közpolitika globalizálódása, a nemzetközi szervezetek növekvő szerepe	435
A határokon túlnyúló gazdaság és a határokon belül maradó közpolitika ellentmondásai	435
A jólét nemzetközi aspektusai	437
A fejlett világ, így az Európai Unió nemzetközi szociálpolitikája	438
Szociálpolitika a fejlődő országokban	440
Globalizálódik-e a jólét?	442
Az Unió döntéshozatali válsága: mennyit lehet feladni a nemzeti szuverenitásból?	444
A jóléti eszmények árulása – vagy az új helyzethez való, szükségszerű alkalmazkodás?	447
IV. AKKOR MOST MIRE FIGYELJÜNK? HOGYAN CSINÁLJUNK SZOCIÁLPOLITIKÁT?	451
Az önreflexiók és a felelősségvállalás kora: Ki is vagyok?	
Mit akarok? Mit is teszek?	451
Milyen is a jó szociálpolitika? (Jóléti politika, közpolitika?)	452
Gyakorlatias elvek és mérlegelések	452
Eredményesség	453
Hatásosság	453
Hatékonyosság	454
Méltányosság (fair, tisztességes politikai magatartás)	454
A célcsoport elérése	455
Takarékosság, a pénz ügyes kezelése	456
Szolgáltatási, ellátási minőség	457
Az ügyfelek jogai, hatalma, választási lehetősége	459
A munkavállalók érdekei	460
A társadalmi integráció és közösségi kohézió	460
A gazdasági-társadalmi fejlődéshez való hozzájárulás, technikai fejlődés és munkaerő-piaci bővülés	461
Ugyanazt a célt, akár többféleképpen is... Hogyan is?	463
Hogyan is működnének az egyes ellátási formák?	463
Stratégia, tervezés, projekt, monitoring és értékelés	471
Stratégia, tervezés	471
Helyzetértékelés, szükségletfelmérés	471
Előzetes értékelés, SWOT-analízis	473
A stratégia mint „vezérfonal”	474
Tervezés: „mission”, „vision”, „action”	475
Stratégiai tervezés: eljutni valahonnan valahová, valamilyen jobb helyzetbe	478

Projektek, programok	479
A végesség műfaja	479
Produktivitási kényszerek	480
Projekt és verseny: a pályázat	480
Világos célkitűzések	481
Világos végcélok, víziók	482
Az addicionalitás elve	482
Egyenlőségi, méltányossági, igazságossági politikai elvek teljesülése	484
Honnan indulunk?	485
Menedzsment – a folyamatok követése, ügyvitel, elkönyvelhetőség	485
Monitoring, beszámolás, ellenőrzés, értékelés	487
Mi jön a projekt után? – Avagy: a fenntarthatóságról	491
Célok, utak, eredmények – indikátorok (Racionális és bizonyítékalapú közpolitika)	494
Az indikátorok használatáról	495
Mit lehet mérni? Mit lehet indikátorokkal kifejezni?	496
Input- (bemeneti) mutatók	497
Output-adatok	497
Outcome (eredménymutatók és hatásmutatók)	498
Melyik mutató mire való? (Mit mérnek?)	499
Különbéle mutatók alkalmazása – különféle technikai nehézségek	500
Tökéletes indikátor nem létezik – de akkor is szükség van rájuk	502
Elkönyvelhetőség, ellenőrizhetőség, átláthatóság – „aktatologatás” a jóléti adminisztrációban	505
A szociálpolitika mint produktív, a nemzetek gazdagságához és jólétéhez hozzáadott értéket generáló tényező	509
Értéket a pénzért!	513
Vállalni és vállalkozni!	514
A jólét és a jóléti állam átalakulásának főbb trendjei: merre tovább?	516
Egy rossz hír meg egy jó – és ez a kettő történetesen ugyanaz...	519
BIBLIOGRÁFIA	521